

Дискримінація через сексуальну орієнтацію / гендерну ідентичність та злочини на ґрунті гомофобії / трансфобії, або ж, як їх частіше називають, злочини на ґрунті ненависті — це одне й те саме чи різні порушення? Чи, може, взагалі не порушення? Спробуємо розібратися, в чому різниця, чому і як потрібно реагувати на такі випадки. Поговоримо про все це просто та доступно — так, щоб було зрозуміло всім.

СКОРОЧЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ДАНІЙ БРОШУРІ:

СОГІ — сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність.

Сексуальна орієнтація — стійкий, тривалий потяг до чоловіків, жінок або представників обох статей.

Гендерна ідентичність — переживання людиною себе як представника певної особистості, сприйняття та усвідомлення своєї приналежності до чоловічої або жіночої статі. Гендерна ідентичність, поряд з іншими ідентичностями — віковою, національною тощо, є складовою соціальної ідентичності особистості.

Гомофобія — це страх чи ненависть до гомосексуальних людей, який може проявлятися як у вербальних образах чи зневазі, так і у вигляді фізичного насильства. Гомофобія проявляється не лише в міжособистісних стосунках, вона також може бути причиною прийняття рішень чи законів, які обмежують чи порушують права гомосексуальних людей.

Трансфобія — це прояви будь-якого негативного ставлення до осіб трансгендерної ідентичності.

Дискримінація — ситуація, в якій особа зазнає обмеження у реалізації своїх прав у зв'язку з певними ознаками.

Утиск — приниження людської гідності, створення напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Злочин на ґрунті ненависті – кримінально каране діяння або бездіяльність, своєрідне повідомлення, яке наводить страх на представників певних вразливих груп і створює враження розповсюдження терору та фанатизму. Почуття ненависті до жертви не є обов'язковою складовою такого злочину – це може бути презирливе ставлення, забобони, відчуття страху тощо.

ПРИКЛАДИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗЛОЧИНІВ НА ГРУНТІ НЕНАВИСТІ ЩОДО ЛГБТ ЛЮДЕЙ:

Трансгендерна жінка з Києва поверталася додому з кіносеансу, коли до неї підійшли двоє підлітків. Вони висловили бажання нібито познайомитися з нею, але швидко перейшли до образ та знущань через її гендерну ідентичність. Коли вона спробувала піти від них, вони почали втримувати її силою та вимагати мобільний телефон, щоб зателефонувати своєму приятелеві. Транс-жінка спробувала чинити опір, тож зав'язалася бійка, у якій вона отримала сильні забої. Врешті-решт молодики вихопили у неї сумочку і втекли. Пізніше потерпіла відмовилася звертатися до міліції через побоювання, що замість допомоги отримає продовження знущань.

ЦЕ – ЗЛОЧИН НА ГРУНТІ НЕНАВИСТІ,
А САМЕ – НА ГРУНТІ ТРАНСФОБІЇ.

Гей, що мешкав у районному центрі Чернігівської області, усвідомив свою сексуальну орієнтацію ще в період навчання у школі. Через певний час про його орієнтацію дізналася більшість оточення. Відтоді він постійно зазнавав знущань та фізичного насильства з боку інших мешканців селища. Батьки хлопця на той час вже померли, а рідні брат і сестра також не сприймали його через сексуальну орієнтацію та не надавали підтримки. Заяви до поліції про побиття належним чином не розглядалися, оскільки працівники поліції також були гомофобними. Врешті-решт, не витримавши безперервних знущань та не вбачаючи перспектив, хлопець покінчив з життям у віці 25 років.

ЦЕ – ВИПАДОК ПОСТІЙНОГО ЦЬКУВАННЯ ЛЮДИНИ,
ЩО ПРИЗВІВ ДО СУЇЦИДУ. МОЖЛИВО, ТУТ МАЛА МІСЦЕ
ДИСКРИМІНАЦІЯ ПІД ЧАС ЗВЕРНЕННЯ ДО ПОЛІЦІЇ.

У трансгендерного чоловіка з Луганської області стався конфлікт з батьками після того, як він розкрив їм свою гендерну ідентичність. Потім його матір зробила вигляд, що хоче помиритися, насправді ж звернулася до обласного психоневрологічного диспансеру з вимогою його госпіталізувати. Там йому поставили умову: або він помириться з матір'ю та припинить будь-які спроби проявляти свою гендерну ідентичність, або його помістять у психоневрологічний диспансер з діагнозом «шизофренія». Хлопець вибрав перший варіант. Після повернення додому матір напідпитку біла його протягом кількох днів, примушуючи відмовитися від думок про трансгендерність, погрожуючи в іншому випадку відправити його до психіатричної лікарні.

ЦЕ – УТИСК НА ҐРУНТІ ГОМОФОБІЇ.

Трансгендерна жінка з Миколаївської області, яка не мала юридичного визнання свого гендеру, тобто не змінила документи, влаштувалася на роботу, прямо повідомивши про свою гендерну ідентичність. Директор взяв її на випробувальний термін, запевнивши, що ніяких проблем через її трансгендерність не буде. Але протягом кількох місяців її зарплатню залишали на тому ж мінімальному рівні, що й під час випробувального терміну. Коли жінка спробувала завести розмову про підвищення платні, директор звинуватив її у тому, що вона погано працює, і простіше її взагалі звільнити, але він її залишить, бо йому «шкода», адже вона не зможе знайти іншої роботи через свою гендерну ідентичність.

ЦЕ – ПРЯМА ДИСКРИМІНАЦІЯ (ЗАНИЖЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ) ТА УТИСК (ПОГРОЗИ ЗВІЛЬНЕННЯ) З БОКУ ДИРЕКТОРА ФІРМИ.

В окупованому Криму пара геїв гуляла у парку, коли за ними почали спостерігати молоді люди, які могли побачити, як вони обіймалися. Кількість переслідувачів поступово зростає до шести, і вони напали на пару та зіштовхнули одного з них у річку. Хлопець в результаті падіння в річку вивернув руку та отримав кілька сильних забойів. Партнер допоміг йому дістатися до лікарні, але на питання лікаря, що трапилося, не наважився розповісти правду, сказав, що той упав сам. Так само, коли інцидентом поцікавилася поліція, обидва через побоювання гомофобії з боку поліції сказали, що падіння сталося випадково.

ТЕ, ЩО ВІДБУЛОСЯ У ПАРКУ – ЦЕ ЗЛОЧИН НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ.

Гей працював менеджером з продажу в салоні передмістя Києва. Один із співвласників салону дізнався із соціальних мереж, що той живе з чоловіком, і почав допитуватися про його сексуальну орієнтацію. Коли він відмовився відповідати, аргументуючи тим, що це його особисте життя, яке не стосується роботи, начальник просто сказав, що його звільнено. При цьому чоловік не став подавати скаргу, оскільки не був оформлений на цій роботі в офіційному порядку.

ЦЕ – ПРИКЛАД ДИСКРИМІНАЦІЇ.

Двоє дівчат сиділи у парку в центрі невеликого міста, до них наблизилася група молодих хлопців та розмістилася поруч. Через деякий час один з них запитав, чи вони часом не лесбійки. Отримавши ствердну відповідь, хлопці почали говорити, що «просто чоловіка гарного не мали, то й бавляться». Коли дівчата спробували піти, то їх почали хапати за руки, одну з них вдарили по обличчю, намагалися імітувати статевий акт. Випадкові перехожі викликали поліцію, яка затримала одного з нападників.

ЦЕ – УТИСК (СЛОВЕСНІ ОБРАЗИ), ЯКИЙ ПЕРЕРІС У ЗЛОЧИН НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ (КОЛИ ДІВЧИНУ ВДАРИЛИ ПО ОБЛИЧЧЮ).

Гей, що мешкав у Одесі, познайомився з іншим чоловіком на сайті знайомств. За їхньою домовленістю той прийшов уночі до нього на квартиру. Вони випили, після чого гість вихопив ніж та вдарив ним хазяїна. Той вибіг на сходову клітку, але нападник наздогнав його та наніс ще кілька ударів. Від отриманих поранень гомосексуал помер. Убивцю було затримано, і пізніше він зізнався, що скоїв злочин саме на ґрунті гомофобії.

ЦЕ – ЗЛОЧИН НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ.

Дві дівчини (одна з яких лесбійка) відкрили невеличку крамничку. Через деякий час на вікнах та стінах крамниці з'явилися написи з гаслами «Лесбійка – не жінка», «смерть ЛГБТ», «Хочете жити – забирайтеся з району» тощо. Було викликано поліцейських, які запевнили, що в даному випадку злочину немає, просто хтось розважається, від прийняття заяви

відмовились. Згодом крамниця була спалена невідомими особами, які вночі закинули у вікно пляшки з запальною сумішшю.

**ЦЕ – ЗЛОЧИН НА ГРУНТІ НЕНАВИСТІ,
АДЖЕ ОБ'ЄКТОМ ТАКОГО ЗЛОЧИНУ ТА ФІЗИЧНОЇ ШКОДИ
МОЖУТЬ СТАВАТИ НЕ ТІЛЬКИ ЛЮДИ, АЛЕ Й НЕРУХОМІСТЬ,
ЯКА НАЛЕЖИТЬ ЛЮДЯМ З ПЕВНОЮ ОЗНАКОЮ.**

Жінка з офіційно встановленим діагнозом «інтерсексуальність» позбавлена можливості змінити прізвище, ім'я, по батькові та стать у офіційних документах у зв'язку з відсутністю в Україні відповідного законодавства.

**ЦЕ – НЕПРЯМА ДИСКРИМІНАЦІЯ,
АДЖЕ ПРОЦЕДУРИ СКЛАДЕНІ ТАКИМ ЧИНОМ,
ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ МОЖЛИВІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СВОГО
ПРАВА НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР ІНТЕРСЕСУАЛЬНИХ ЛЮДЕЙ.**

ТАК ЩО Ж ТАКЕ ДИСКРИМІНАЦІЯ? МОЖЛИВОСТІ ТА ВИДИ РЕАГУВАННЯ

Так що ж таке дискримінація, де та яким чином вона може проявлятися, а також які є можливості та види реагування на неї?

Статтею 24 Конституції України передбачено, що громадяни мають рівні права і свободи та є рівними перед законом, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

З вказаною нормою тісно перекликається стаття 14 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини: «Здійснення прав та свобод гарантується без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, майнового стану, обставин народження або будь-яких інших, політичних та інших переконань, соціального походження чи належності до національних меншин.

Починаючи 2012 року, в Україні діє Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 за № 5207-VI (далі по тексту — Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»), в якому закріплено наступні визначення:

дискримінація — ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

пряма дискримінація — ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

непряма дискримінація — ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;

підбурювання до дискримінації — вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками;

утиск — небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Якщо говорити про дискримінацію за ознаками СОГІ, то це необґрунтоване та неправомірне обмеження особи або групи осіб через сексуальну орієнтацію та/або гендерну ідентичність у користуванні правами та свободами, якими вільно та без обмежень користуються інші люди.

На даний час єдиним нормативним актом, у якому чітко закріплено заборону дискримінації за ознакою СОГІ, є Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 №322-VIII (далі по тексту — КЗпПУ). Так, ст. 2-1 КЗпПУ встановлена заборона будь-якої дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.

Незважаючи на те, що в антидискримінаційному законодавстві, серед решти ознак, за якими заборонена дискримінація, не вказані ознаки СОГІ — це не означає, що дискримінація можлива у всіх інших сферах, крім праці.

ПРИКЛАДИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКАМИ СОГІ:

- порівняно з іншими працівниками, які займають аналогічну посаду на тому ж підприємстві та виконують аналогічні завдання, особа отримує меншу заробітну плату, оскільки, є відкритим геєм.
- лікар відмовляє у наданні медичної допомоги трансгендерній особі, мотивуючи тим, що не розуміє, кого саме лікує — чоловіка чи жінку.
- редактор повідомляє журналістці, яка не приховує свою сексуальну орієнтацію, що «віддає» колонку про відносини батьків та дітей, яку вона успішно вела останній рік, іншій співробітниці, яка має чоловіка та дітей, аргументуючи це тим, що вона, у зв'язку зі своєю сексуальною орієнтацією, не може знатися на цій темі.

ВАЖЛИВО: рівність прав також включає в себе користування рівними можливостями у різних сферах — в отриманні освіти, у праці та заробітній платі, в отриманні медичної допомоги, в участі у громадсько-політичній діяльності тощо.

ЯК МОЖНА ЗАПОБІГАТИ ТА ПРОТИДІЯТИ ДИСКРИМІНАЦІЇ?

Можна зайняти активну громадську позицію та використати можливості, визначені ст. 13 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», якою передбачено права громадських організацій, фізичних та юридичних осіб щодо запобігання та протидії дискримінації:

- брати участь у розробленні рішень, що приймаються державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, щодо запобігання та протидії дискримінації;

ПРИКЛАД: ГО «Інсайт» працює над внесенням змін до існуючої в Україні процедури зміни (корекції) статевої належності

- делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів з питань запобігання та протидії дискримінації у разі їх утворення при державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим та органах місцевого самоврядування;

ПРИКЛАД: представники громадськості брали участь у розробці Плану дій з Національної стратегії з прав людини до 2020 року

- проводити моніторинг з питань запобігання та протидії дискримінації;
- представляти в судах інтереси осіб та/або груп осіб, стосовно яких було застосовано дискримінацію;
- проводити громадську антидискримінаційну експертизу проектів нормативно-правових актів;
- провадити іншу діяльність відповідно до законодавства з питань дотримання принципу недискримінації.

Захищаючи свої інтереси, особа, яка вважає, що відносно неї застосовано дискримінацію за ознакою СОГІ, має право звернутися з відповідною заявою до державних органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду та має право на матеріальну та моральну компенсацію.

При підготовці заяви слід ретельно викласти обставини, за яких стався інцидент і де саме; вказати прізвища, адреси та номери телефонів очевидців; зазначити, які саме матеріальні та моральні збитки понесено (надати відповідні докази).

В жодному разі не варто залишати без реакції випадки дискримінації, які відбуваються — потрібно реагувати на них, звертатися за захистом та відновленням своїх прав до компетентних органів, повідомляти про випадки дискримінації організації, які здійснюють моніторинг та можуть допомогти з юридичним супроводом справи.

В будь-якому випадку, якщо ви вважаєте, що стали жертвою дискримінації за ознакою СОГІ, варто звернутися за юридичною консультацією, в ході якої можна буде остаточно визначитися, чи був прояв дискримінації, в чому та як саме це виявилось, куди звертатися, чи є підстави для стягнення моральної та матеріальної шкоди тощо.

ПРИКЛАДИ ДИСКРИМІНАЦІЇ У РІЗНИХ СФЕРАХ

СФЕРА ПРАЦІ

ПРАВА:

Подати заявку на будь-яку роботу, яку ви бажаєте отримати та кваліфікаційним вимогам якої відповідаєте. Ваша заявка має бути розглянута, як і усі інші, інтерв'ю має бути проведено без дискримінації, утисків, сексуальних домагань чи будь-якого іншого принизливого ставлення.

Робота без дискримінації — робота без загрози дискримінації, утиску, насильства або ставлення, що відрізняє вас від інших за СОГІ ознаками.

Не бути звільненим/звільненою — роботодавець не має права звільнити на підставі сексуальної орієнтації та/або гендерної ідентичності, відмовити у роботі або у кар'єрному зростанні.

Отримувати справедливу заробітну плату на тому ж рівні, що й інші особи з такою ж кваліфікацією та посадою.

Мати онакові умови праці нарівні з усіма іншими працівниками, ту саму кількість святкових днів, кількість робочих годин та доступ до користування вигодами, без будь-якого обмеження.

Вступати в профспілки — без дискримінації, утиску або нерівного ставлення порівняно з іншими.

Підвищувати кваліфікацію — мати однаковий доступ до навчання разом з іншими працівниками.

Отримувати соціальне забезпечення — мати такі ж соціальні гарантії, що й інші. Наприклад, пенсію, лікарняні та виплати по інвалідності, безробіттю, нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням.

ЦЕ НЕЗАКОННО, ЯКЩО:

1. Відмовили у співбесіді, у зв'язку з приналежністю до ЛГБТ спільноти.
2. Під час співбесіди або в процесі роботи ставлять питання, що стосуються вашої сексуальної орієнтації, чи гендерної ідентичності, задають питання про те, з ким ви живете, про зміну статі хірургічним шляхом.
3. Трансгендерній особі забороняють відвідування «правильної» туалетної кімнати.
4. Іншим працівникам на аналогічних посадах платять більше.
5. Жартують про ЛГБТ, що змушує відчувати себе меншовартісною людиною.

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ПРАВА:

Не зазнавати дискримінації, утиску, сексуальних домагань чи будь-якого розрізнення за сексуальною орієнтацією та/або гендерною ідентичністю під час використання, придбання товарів та послуг, зокрема:

1. Послуги, що запропоновані та/або придбані у магазинах, ресторанах, готелях та інтернет-магазинах, наприклад, одяг або їжа.
2. Оренда чи покупка квартири.
3. Транспортні послуги – придбання квитків, користування послугами таксі тощо.
4. Послуги охорони здоров'я та медичного страхування.
5. Страхування життя.
6. Банківські послуги — відкриття рахунку в банку, користування банківськими картками тощо.
7. Державні послуги, за які ви сплачуєте певні кошти до бюджету, наприклад, при отриманні паспорту.

Бути проінформованими — отримати допомогу та/або підтримку нарівні з іншими споживачами товарів та послуг.

Платити ту ж саму ціну за той самий або аналогічний товар або послугу.

ЦЕ НЕЗАКОННО, ЯКЩО:

1. Працівники ресторану недоречно жартують з приводу сексуальної орієнтації та/або гендерної ідентичності або відмовляють в обслуговуванні з цих підстав.
2. Співробітники магазину відмовили у придбанні товару у зв'язку з приналежністю покупця до ЛГБТ.

3. Трансгендерним особам відмовляють у доступі до «правильної» роздягальні та душу у спортзалі.
4. Відмовляють у наданні медичної допомоги.
5. Неможливо відкрити рахунок в банку, тому що ID трансгендерної особи не відповідає гендерній ідентичності.

ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ ДО ЛГБТІ – СЕКРЕТИ РОЗПІЗНАННЯ ТА РЕАГУВАННЯ

Наразі в Україні триває масштабна робота із внесення змін до законодавства, яке передбачає відповідальність за злочини на ґрунті ненависті, проводяться навчання та тренінги для поліцейських, призначено відповідальних осіб у поліції, які контролюють розслідування таких злочинів у областях, створено підрозділи із забезпечення прав людини в поліції тощо.

Злочин – це суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність) людини, відповідальність за яке передбачена Кримінальним кодексом України (далі по тексту – КК України), яке містить в собі два обов’язкових елементи: безпосередньо діяння, що становить правопорушення, за яке передбачена кримінальна відповідальність та упереджене ставлення, яким керується особа, що вчинила злочин або готує вчинення такого злочину.

За визначенням Американської психологічної асоціації, злочини на ґрунті ненависті — це злочин-послання, який несе в собі негативне повідомлення, що направлене на особу та/або групу, яка символічно ототожнюється з жертвою певного кримінального правопорушення.

Відчуття ненависті до жертви у особи, яка вчинила злочин на ґрунті ненависті, є не завжди, такі злочини можуть вчинятися у зв’язку з певними забобонами, відчуттям страху, пошуком гострих вражень, захистом власного способу життя від «ворожого» впливу, місією, підвищенням самооцінки, зневажливим або презирливим ставленням до жертви, для подання прикладу – «щоб іншим не кортіло».

Виникають закономірні питання – злочини на ґрунті ненависті до представників ЛГБТІ спільноти є, а чи передбачена кримінальна відповідальність за їх скоєння та чи може це бути обтяжуючою обставиною при призначенні покарання?

На даний час жодною статтею Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III (далі по тексті – КК України) не передбачено настання відповідальності за злочини на ґрунті ненависті, передбачена відповідальність лише за злочини, скоєні з мотиву нетерпимості за ознаками расової, національної чи релігійної нетерпимості.

При цьому, в КК України є стаття 161, яка передбачає відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками.

Спробуємо розібратися: в статті не зазначена така ознака, як СОГІ, але в ній зафіксовані «інші ознаки», що дає змогу, при належному оформленні заяви про кримінальне правопорушення та активній участі потерпілої особи у досудовому розслідуванні, зафіксувати відповідний мотив.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЦІЄЮ СТАТТЕЮ (ЧАСТИНОЮ ПЕРШОЮ) НАСТАЄ ЗА НАСТУПНИХ УМОВ:

- за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті,
- при приниженні національної честі та гідності,
- образі почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями,
- при прямому чи непрямому обмеженню прав або встановленні прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Покарання за таке кримінальне правопорушення не є занадто суворим – це штраф або обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого.

На перший погляд, покарання не вражає, але якщо такі дії поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою (частина друга цієї статті), то воно збільшується і може бути призначено не лише штраф (у більшому розмірі), але й позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого.

В разі ж, якщо під час скоєння злочину спричинено тяжкі наслідки або злочин вчинено організованою групою осіб, то покарання призначається у вигляді позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Слід звернути увагу на те, що крім ст.161 КК України існують й інші статті, якими передбачена відповідальність за дії, вчинені з відповідних мотивів, тому існує можливість здійснення кваліфікації злочину за сукупністю статей, що в подальшому дасть змогу суду при постановленні вироку обрати належне покарання.

ПРИКЛАДИ:

- потерпілому спричинили легкі тілесні ушкодження у зв'язку з його приналежністю до ЛГБТІ спільноти. В даному випадку, кваліфікацію слід здійснювати за сукупністю двох статей – ч.1 чи 2 ст.125 КК України (умисне легке тілесне ушкодження) та ч.2 ст.161 КК України.
- порушення рівноправності громадян у зв'язку з приналежністю до ЛГБТІ спільноти, поєднане з умисним вбивством, кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених частиною 3 ст. 161 та відповідною частиною ст. 115 КК України.

МОЖЛИВІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ НА ГРУНТІ НЕНАВИСТІ У ВІДНОШЕННІ ДО ЛГБТІ СПІЛЬНОТИ:

- жертва не приховує свою приналежність до ЛГБТІ спільноти (наприклад, це відомий активіст або одностатева пара йде по вулиці, тримаючись за руки);
- жертва не є представником ЛГБТ, але представляє/люблює інтереси спільноти;

- поведінка злочинця, в тому числі дії, коментарі, дописи, малюнки тощо, як під час скоєння злочину так і до та після, свідчить, що жертва обрана за ознаками СОГІ;
- час та місце скоєння злочину співпадає з відповідними календарними, урочистими для певних груп, датами (наприклад, день народження Адольфа Гітлера), місцем та часом проведення певних заходів, певними графічними та/або цифровими символами (наприклад, зображення комбінації цифр 14 є кодовим гаслом, яке використовується білими націоналістами та несе в собі послання: «Ми повинні захистити наш народ та майбутнє наших білих дітей») тощо.

ЯК ПРАВИЛЬНО ЗАЯВИТИ ПРО ЗЛОЧИН, КУДИ ТА ЯК ЗВЕРТАТИСЯ, НА ЩО ОЧІКУВАТИ?

Почнемо з початку – що таке заява (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення? Яка її форма? Що обов'язково повинно бути в ній відображено?

Загальний порядок подання заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення (злочину) визначений **Кримінальним процесуальним кодексом України від 13.04.2012 № 4651-VI (далі по тексту – КПК України)**:

Заява про вчинення або підготовку кримінального правопорушення може бути подана до органу поліції, вона може бути усною або письмовою, подана особисто або відправлена поштою.

При особистому зверненні заявника до органу поліції із заявою чи повідомленням про вчинене кримінальне правопорушення поліцейські оформляють протоколи усних заяв і відразу реєструють заяви в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (далі по тексту ЄО).

ВАЖЛИВО: після подання такої заяви поліцейський, який отримав заяву, повинен видати заявнику талон-повідомлення, в якому зазначається, хто саме і коли прийняв заяву та реєстраційний номер ЄО.

При поданні письмової заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення особисто потрібно підготувати два примірника, які подаються через канцелярію відділення поліції, на одному з яких працівник канцелярії ставить вхідний номер та дату подачі — цей примірник повертається заявнику, а інший залишається у поліції. Наявність вхідного номеру та дати дозволить в подальшому відслідковувати рух по справі.

Якщо заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення направляється до поліції поштою, необхідно правильно оформити таке відправлення — у заявника на руках повинно залишитись підтвердження відправки (чек, опис вкладення, квитанція з відміткою, що саме відправляється тощо).

Обов'язкові вимоги до змісту заяви при будь-якому способі подачі: виклад обставин подій (дата, час, місце); інформація про нанесення фізичної шкоди та про застосування психологічного насильства (образи, погрози тощо); інформація про завдану майнову шкоду та розмір збитків; дані про те, чи зверталася потерпіла особа до лікарні (якщо так, то зазначити, до якої саме і коли) та чи отримувала медичну допомогу; мотив нападу (обов'язково зазначити мотивом вчинення злочину «на ґрунті ненависті через сексуальну орієнтацію та/чи гендерну ідентичність»); якщо відомі нападники, то зазначити їх дані, якщо ні, детально описати зовнішність та прикмети; вказати перелік свідків та очевидців із зазначенням їх контактних даних тощо.

Термін подання заяви про кримінальне правопорушення законодавством не обмежений, але слід пам'ятати, що чим швидше буде подана заява, тим більше шансів на те, що винний/ні будуть встановлені та притягнені до відповідальності.

Стаття 214 КПК України встановлює обов'язок поліції протягом 24 годин внести вказані в заяві відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі по тексту ЄРДР). Лише після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР може бути розпочато досудове розслідування.

На практиці стаються непоодинокі випадки, коли заява про кримінальне правопорушення приймається, фіксується у журналі ЄО, але в подальшому до ЄРДР не вноситься, оскільки, на думку працівників поліції, не містить відомостей про кримінальне правопорушення, що не завжди відповідає дійсності.

Якщо поліція не вносить відомості про правопорушення до ЄРДР у встановлений законом термін, це можна оскаржити як бездіяльність. Скарга подається слідчому судді протягом 10 днів з моменту відмови. У скарзі ставиться вимога — зобов'язати повноважних представників поліції внести відомості, що містяться у заяві про кримінальне правопорушення, до ЄРДР. До скарги додається копія заяви про вчинення кримінального правопорушення з відміткою про отримання її представником поліції або докази відправки/отримання такої заяви в разі, якщо вона була направлена поштовим відправленням.

ВАЖЛИВО ПАМ'ЯТАТИ, ЩО ПОТЕРПІЛИЙ МАЄ ПЕВНІ ПРАВА:

- право звернутися до поліції – ніхто не може заборонити повідомити про злочин;
- право на отримання інформації про хід розслідування;
- право збирати та подавати поліції докази, заявляти клопотання про проведення слідчих дій;
- право відмовитися від дачі показів відносно себе та своїх близьких родичів;
- право на гідне ставлення з боку поліції;
- право на нерозголошення конфіденційної інформації відносно свого особистого життя;
- право на залучення для захисту своїх інтересів адвоката (слід пам'ятати, що потерпілий не має права на безкоштовного адвоката);

ЦЕ НЕЗАКОННО, ЯКЩО:

1. Особа піддається дискримінації або переслідуванню з боку поліції, коли повідомляє про злочин (наприклад, поліцейський відмовляє гею у прийнятті заяви про побиття у зв'язку з його сексуальною орієнтацією, мотивуючи тим, що «ще мало отримав»);

2. Під час прийняття заяви або під час допитів поліцейські ставлять питання про сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність або ваш зовнішній вигляд, якщо це не має відношення до злочину.

3. Потерпілому відмовлено у наданні показів мовою, якою він володіє (наприклад, слідчий відмовив у залученні перекладача, хоча потерпілий не володіє українською мовою та вимагає дозволу підписати певні документи після короткого роз'яснення їхнього змісту);

4. Поліція відмовила у прийнятті заяви про злочин від особи, яка не є громадянином України.

МОНІТОРИНГ – В ЧОМУ ПОЛЯГАЄ ЙОГО СУТЬ ТА ЯКА МЕТА?

Моніторинг – це збір даних про випадки дискримінації та злочини на ґрунті ненависті за ознаками СОГІ. Він може мати різні форми – від опитування, анкетування, моніторингу засобів масової інформації до отримання інформації безпосередньо від осіб, які зазнали дискримінації чи стали жертвами злочину тощо. Це дієвий та важливий засіб, спрямований на отримання реальної кількісної «картинки» таких випадків, оскільки небажання жертви повідомляти офіційні органи про такі обставини приводить до незначних статистичних даних та отримання викривленої інформації про поширення проблеми дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті.

ЗАЗВИЧАЙ, МОНІТОРИНГ ПРОВОДИТЬСЯ ЗА ДЕКІЛЬКОМА КАТЕГОРІЯМИ:

- група та/або підгрупа, яка має певні ознаки (СОГІ) та зазнає дискримінації та/або злочинів на ґрунті ненависті;
- регіон/місце (сільська місцевість/місто/певний регіон);
- профайл особи, яка дискримінує, та/або особи злочинця.

Так, відповідно до офіційних даних, оприлюднених Національною поліцією щодо злочинів на ґрунті ненависті, у 2015 році до ЄРДР було вне-

сено відомості про 1 (один!) злочин, мотив скоєння якого зафіксовано як гомофобію, і 8 злочинів, де гомофобія фігурує як ймовірне упередження.

Така кількість офіційно зареєстрованих злочинів не відповідає дійсності і спотворює розуміння реального масштабу проблеми — держава та правоохоронні структури, працюючи в умовах відсутності відповідної офіційної системи збору та оцінки даних, не бачать реальної картини небезпеки. А якщо відсутня інформація, то відсутня і проблема. Якщо заявники не звертаються, то для держави це ознака того, що злочинів на ґрунті ненависті та/або дискримінації за ознаками СОГІ не існує.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, З ЯКИХ ПОСТРАЖДАЛІ ОФІЦІЙНО НЕ ЗВЕРТАЮТЬСЯ З ОФІЦІЙНИМИ ЗАЯВАМИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯМИ:

- небажання звертатися до офіційних структур;
- стійке переконання, що результатів не буде і заяву навіть не зареєструють;
- незнання законів;
- побоювання розголосу тощо.

МОНІТОРИНГ ПОТРІБЕН ДЛЯ:

- здійснення оцінки поширеності злочинів на ґрунті ненависті та дискримінації за ознакою СОГІ;
- оцінки роботи поліції;
- інформування громадськості про існування проблеми;
- надання об'єктивної інформації державі та міжнародним організаціям для подальшого прийняття рішень про розробку та введення в дію програм попередження дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті за ознаками СОГІ та/або вирішення інших практичних аспектів, в тому числі і розробка та впровадження навчальних програм тощо.

ЧОМУ ВАЖЛИВО ЗНАТИ СВОЇ ПРАВА, ВІДСТОЮВАТИ ЇХ ТА НАМАГАТИСЯ РЕАГУВАТИ НА ВИПАДКИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗЛОЧИНІВ НА ГРУНТІ НЕНАВИСТІ?

Тому що ми відповідальні за те, у якій країні ми живемо та яку систему в ній будуємо. Саме ми вирішуємо та обираємо для себе, а не хтось інший.

Не зволікайте з реагуванням на порушення ваших прав, ця інформація може допомогти вам та вашим близьким. Без інформації про порушення наших прав немає розуміння того, що проблема існує, і тому ми не можемо вимагати її вирішення.

Ми просимо вас звертатися до правоохоронних органів, громадських організацій, до відділень безоплатної правової допомоги.

Пишіть нам:

Email: insight.ukraine@gmail.com

Телефонуйте: +380504107559, +380504107561

Сайт: www.insight-ukraine.org

Корисні нормативні документи:

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР;
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 за № 5207-VI;
- Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII;
- Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III;
- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI;
- Європейська конвенція про захист прав та основних свобод людини.